

SECURITATE *VERSUS* INSTABILITATE ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

SECURITY VERSUS IMSTABILITY IN THE EXTENDED BLACK SEA REGION

Col.dr. Laurențiu-Cristian DUMITRU*

Perioada post-Război Rece a anulat vechea hartă geopolitică căreia îi aparținea Regiunea Extinsă a Mării Negre și a creat o nouă unitate geopolitică. Construcția unei identități regionale se întemeiază pe statutul acesteia, de „placă turnantă” a evoluțiilor istorice zonale. Date fiind resursele sale umane, naturale și comerciale, arealul se reliefează ca fiind concomitent un spațiu de confruntare, dar și de colaborare, contact și schimburi permanente între popoare și civilizații diferite.

The post-Cold War period canceled the old geopolitical map to which the Extended Black Sea Region belonged and created a new geopolitical unit. The creation of a regional identity is based on its status as a “turntable” of the historical regional developments. Given its human, natural and commercial potential, the region highlights both a space of confrontation and cooperation, but also of contacts and permanent exchanges between different people and civilizations.

Cuvinte-cheie: Regiunea Extinsă a Mării Negre; conflicte „înghețate/prelungite”; cooperare regională.

Keywords: Greater Black Sea Area; “frozen/prolonged” conflicts; regional cooperation.

Spațiu de contact, confruntare și colaborare între state și arii de civilizație, Regiunea Extinsă a Mării Negre (REMN) a ocupat în devenirea istorică a spațiului european un loc distinct cu o importanță particulară în asigurarea securității regionale. În pofida unor premise favorabile coagulării unei unități geopolitice distincte, fragmentarea și divizarea, liniile de demarcație între state și civilizații prezente în acest areal nu au permis o astfel de evoluție. Aceste circumstanțe sunt vizibile, în special, în anii epocii contemporane când, date fiind liniile de fractură care o traversează în această perioadă („cordonul sanitar” instituit la frontierele URSS în anii epocii interbelice, Cortina de Fier postbelică), regiunea nu beneficiază de o tratare unitară în studiile de sinteză dedicate continentului european, considerentele de ordin ideologic și politic impunându-și primatul în fața considerentelor geopolitice, geostrategice ori istorice care argumentau în favoarea unei viziuni globale și a unei tratări în interdependență

a evoluțiilor înregistrate la nivelul diferitelor componente subregionale ale arealului pontic.

Profilul geopolitic al REMN

Evoluțiile post-Război Rece înregistrate în acest areal, conflictualitatea, riscurile și amenințările la adresa mediului de securitate regional justifică importanța abordării din punct de vedere al devenirii spațiului, a statelor și a popoarelor care îl compun, multe dintre cauzele și originile acestor evoluții având o natură istorică.

Evoluțiile circumscrise spațiului Mării Negre sunt direct determinate de evoluția generală a sistemului relațiilor internaționale în ultimele două decenii, iar riscurile și amenințările de securitate prezente în regiune, clasice sau neconvenționale sunt în cea mai mare parte cele care se regăsesc și la nivelul mediului internațional de securitate. În același timp asistăm în acest areal la recrudescența unor factori de risc specifici. Dintre factorii de risc, cei mai virulenți sunt cei convenționali ai conflictualității intra și interstatale, ai crizei economice, scăderii nivelului de trai, dar și cei neconvenționali, precum criminalitatea

**Ministerul Apărării Naționale*
e-mail: laurcristidumitru@yahoo.com

transfrontalieră, corupția, contrabanda, migrația ilegală. Tabloul ce rezultă este cel al unui mediu de securitate instabil, fluid în evoluții, caracterizat de existența și de perpetuarea unor focare de conflict (în Ucraina, Transnistria, Caucazul de Sud) și a unor factori de risc asociați acestora, între care cei asociați fenomenului așa-numitelor „weak states” (state cu nivel redus de coeziune socio-politică) ocupă un loc de prim rang¹.

Resursele energetice care tranzitează acest areal, importanța strategică pe care acesta o ocupă în ecuația de securitate europeană, delimitarea spațiului ca nou teren de confruntare pentru interese geopolitice și geostrategice adverse în condițiile demersurilor Federației Ruse de reafirmare și de impunere ca putere regională și nu numai, toate acestea la un loc recompun, la modul general, tabloul mediului de securitate caracterizat de fluiditate al REMN². Fenomenul conflictelor „înghețate/prelungite” și evoluțiile recente ale situației din Georgia, Republica Moldova ori Ucraina justifică preocuparea existentă pentru posibilele evoluții viitoare ale mediului de securitate regional și ale riscurilor, și ale amenințărilor de securitate asociate acestuia.

La nivel regional se constată o clară diferențiere în mijloace, metode și căi de acțiune, în organizații și organisme implicate în gestionarea mediului de securitate regional, în funcție de criterii de departajare politice și istorice, cel mai important fiind al apartenenței ori nonapartenenței la spațiul ex-sovietic. Modul în care Federația Rusă înțelege să își reafirme rolul de lider în regiune și felul în care comunitatea internațională reacționează față de crizele din REMN subliniază această diferență netă de adresabilitate. În arealul ex-sovietic, preponderența a fost asumată unilateral de către Federația Rusă, fosta putere imperială și, prin consens internațional, de către OSCE³.

Prezența continuă a trupelor ruse pe teritoriul unor foste republici sovietice (Republica Moldova, Georgia, Ucraina), rolul asumat și impus autorităților din aceste state pentru aceste trupe, devenite în fapt forțe de ocupație, rolul pe care fosta putere imperială îl are în perpetuarea focarelor de criză și în susținerea mișcărilor separatiste și autonomist-federaliste, sunt tot atâtea argumente în favoarea departajării operate. În aceste condiții, eficacitatea organismelor și inițiativelor de securitate regionale, precum și aceea a acțiunii principalilor actori geopolitici ai scenei internaționale în sensul

gestionării mediului de securitate regional, a creării premizelor stabilizării sale este departe de a fi eficace. Alături de acestea se impune și necesitatea unei acțiuni comune europene și euroatlantice cu adresare la realitățile caracteristice acestui areal, principalul scop al dezvoltării acestor strategii comune fiind acela al transformării acțiunii principalelor instituții occidentale de securitate (NATO și UE) față de regiunea pontică din reactivă în activă și de evitare/eliminare a abordărilor fragmentare și pe termen scurt.

În ciuda percepției unitare bazate pe aspecte strategice și geopolitice de netăgăduit, nu există încă o reală identitate regională asociată arealului pontic, fiecare dintre statele acestei zone având mai degrabă o raportare la mari decupaje politice, economice și de civilizație vecine acestui areal – Occident, Caucaz, Asia Centrală. Moștenirea istorică a dominației străine, în special cea sovietică, și modificările etnice și social-politice impuse hărții acestui areal, prezența trupelor ruse și acțiunile Federației Ruse de impunere ca putere dominantă în regiune constituie factori importanți de risc. O altă dominantă caracterizând regiunea este aceea a slabei dezvoltări a cooperării regionale și a nevoii de consolidare a mediului de securitate regional⁴.

Perioada post-Război Rece a anulat vechea hartă geopolitică careia îi aparținea arealul Mării Negre și a creat noi unități geopolitice. Dacă până în 1990-1991, arealul pontic aparținea Estului Europei – un conglomerat geopolitic întins de la Berlin la Vladivostok –, odată cu sfârșitul erei bipolare, acesta dobândește contur. Treptat, zona se definește ca o nouă „unitate geopolitică” învecinată cu Orientul Mijlociu. REMN nu este pur și simplu o extensie spre nord a Orientului Mijlociu și nici spre est a ariei sud-estului Europei, deși există legături strânse și intercondiționări.

Construcția unei identități regionale se întemeiază pe statutul acesteia, de „placă turnantă” a evoluțiilor istorice zonale, și țintește edificarea unei arii de securitate cooperativă. Rețeaua securității cooperative în regiune trebuie să ia în considerare vectori diverși: „pluralismul geopolitic” regional, caracterizat de prezența marilor actori geopolitici globali (Federația Rusă, SUA, NATO, UE); competiția pentru resursele energetice ale regiunii; vecinătatea imediată a unor zone de risc (Asia Centrală, Orientul Mijlociu); amplificarea amenințărilor neconvenționale; rețeaua existentă de organizații/inițiative de cooperare. Unul

dintre obiectivele realizării securității regionale îl reprezintă minimizarea consecințelor ciocnirii intereselor divergente ale marilor actori geopolitici globali și regionali.

REMN nu este doar o zonă a amenințărilor de tip neconvențional – terorism, conflicte intrastatale, traficul de persoane și droguri, migrația ilegală –, ci și a unor acțiuni de tip convențional, precum războaie interstate, pe fondul conflictelor „înghețate/prelungite”. Există în regiune probleme care pot genera linii despărțitoare și de conflict în actuala situație de securitate. De pildă, disputa în jurul caracterului de „mare închisă” sau „mare deschisă” al Mării Negre, în absența unei gestiuni corecte, poate degenera în noi realinieri de putere, în care să fie implicați actorii geopolitici globali.

În acest context se impune o strategie coerentă comună a NATO și a UE. O astfel de strategie ar acționa ca integrator al acțiunilor variate, dar separate, existente azi în direcția asigurării securității în REMN și, probabil, ar face mai receptivi actorii geopolitici zonali semnificativi, ca Federația Rusă și Turcia⁵.

Importanța geopolitică, geostrategică și geoeconomică a REMN

Pe fondul crizei din Ucraina, REMN începe din ce în ce mai mult să fie în atenția eforturilor occidentale de a proiecta stabilitate, ca element esențial al hinterlandului strategic occidental, în loc să fie considerată o zonă la periferia masei continentale europene.

În prezent, se caută identificarea unor noi oportunități de dezvoltare a pieței regionale de energie, prin multiplicarea coridoarelor de transport al energiei, care să lege REMN cu consumatorii din UE. Marea Neagră și spațiul adiacent prezintă avantajul resurselor bogate de hidrocarburi. Împreună cu resursele din Marea Caspică, cele din Marea Neagră transformă regiunea într-o miză crucială pentru actorii geopolitici regionali și mondiali. Importanța economică a acestei regiuni produce apariția unor re poziționări strategice. În context, se impune elaborarea unor noi strategii privind această regiune. Însă, orice strategie menită să acorde atenție importanțelor transformări trebuie să țină seama nu doar de noile oportunități care se profilează în această regiune care se află la intersecția continentelor, ci mai ales de riscurile, vulnerabilitățile și amenințărilor de securitate din regiune.

Oportunitățile se referă în primul rând, la aspecte, de ordin economic. Asigurarea resurselor de hidrocarburi la prețuri viabile și eficientizarea transportului acestora prin noi coridoare de tranzit este foarte importantă în special pentru UE, ale cărei state industrializate depind în mare măsură de importurile de hidrocarburi. Făcând referire la aspectele de ordin geopolitic, putem afirma că una dintre oportunități este încercarea de creare a unei culturi a cooperării între statele din regiune, grav afectată de recenta anexare a Crimeii de către Federația Rusă.

Redimensionările NATO și UE au determinat schimbări în relațiile acestora cu Federația Rusă. Republica Moldova, Georgia și Ucraina și-au exprimat intenția de a se integra, în viitor, în structurile europene. Moscova, la rândul ei, a afișat atitudini contradictorii: pe de o parte, a renegociat „Actul Fundamental al Parteneriatului Strategic cu UE (2004-2005)”, pe de altă parte, și-a intensificat demersurile pentru integrarea fostelor republici sovietice în Comunitatea Statelor Independente (CSI) și Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC). În actualul context, Federația Rusă rămâne principalul factor de putere în spațiul pontic și, totodată, prin comportamentul său, vectorul generator de instabilitate regională.

Există însă o atracție puternică și sistematică exercitată de către UE și NATO. Niciuna dintre aceste organizații internaționale nu și-a precizat ferm traseul extinderii spre Est. Lansarea inițiativei regionale a „Sinergiei Mării Negre”, în aprilie 2007⁶, și a proiectului polono-suedez al „Parteneriatului Estic” (grupează pe lângă statele membre ale UE, Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina) la Praga, în mai 2009, parte a Politicii Europene de Vecinătate, au oferit fostelor state sovietice perspectiva unor relații speciale cu UE, nu și orizontul tangibil al integrării europene⁷. În paralel, se constată din partea Federației Ruse afirmarea întâietății sale în „vecinătatea apropiată”. Autoritățile de la Washington și Bruxelles nu agreează însă discuțiile între „blocuri”, promovând dezvoltarea raporturilor bilaterale cu fiecare stat în parte.

Din punct de vedere geoeconomic, REMN poate juca un rol cheie pentru securitatea energetică a UE, care are acces la resursele din Marea Caspică prin Marea Neagră, reducând astfel dependența energetică față de Moscova. În acest context, Federația Rusă folosește energia ca armă, deținând

monopolul asupra tranzitului din zona Mării Caspice, unde se găsesc mari zăcăminte de petrol și gaz⁸. Totodată, Moscova se opune construcției de conducte transcaspice și supune companiile occidentale unor presiuni, impunând tarife de trafic pe teritoriul rus mult mai mari, solicitând posturile cheie de management etc. În actualul context, se poate anticipa o „bătălie” politico-diplomatică și economico-financiară pentru crearea unor noi rute de tranzit pentru resursele din Kazahstan, Uzbekistan și Turkmenistan⁹.

O problemă strâns legată de tranzitul de resurse energetice se referă la conflictele „înghețate/prelungite” din Ucraina, Georgia și Azerbaidjan, care sunt potențate de Federația Rusă și folosite ca o barieră împotriva construirii unui coridor energetic strategic Est-Vest destinat transportului resurselor energetice din bazinul caspic¹⁰. Generatoare de instabilitate regională și confruntare s-au dovedit a fi, după 1990, conflictele locale – etnice, politice, teritoriale – din Transnistria, Abhazia, Osetia de Sud, Nagorno-Karabah, la care se adaugă războiul ruso-georgian din 2008, recentul conflict din Crimeea și tensiunile din regiunile de est, sud-est și sud ale Ucrainei.

Un conflict „înghețat/prelungit”, cu posibilități de activare/extindere, persistă în Transnistria. Totuși, dat fiind faptul că Republica Moldova nu este o țară de tranzit, nici strategic, nici energetic, interesul pentru gestionarea acestui conflict riscă să fie marginalizat, fiind cantonat în formatul de negocieri „5+2”, fără a fi înregistrate progrese semnificative în soluționarea diferendului. Separatiștii de la Tiraspol aspiră la independență și/sau la unificare cu Federația Rusă, după modelul autorităților din Crimeea. Menținerea prezenței militare ruse în Transnistria – în pofida angajamentelor internaționale ale Moscovei, care prevăd retragerea acestor trupe – constituie principalul factor de risc la adresa securității Republicii Moldova. Este important ca această problemă să fie plasată într-un „coș de conflicte” și să fie relaționată de o strategie euroatlantică. Conflictul din Transnistria nu trebuie tratat doar ca o problemă a Chișinăului, iar semnarea Acordului de Asociere cu UE poate fi un pas important pe traseul Republicii Moldova spre Occident.

Formule de cooperare regională

Cel mai important forum multilateral de colaborare din regiune rămâne Organizația

Cooperării Economice la Marea Neagră (OCEMN), înființată în 1992, la inițiativa Turciei. OCEMN își propune să adâncească cooperarea economică, în scopul întăririi stabilității și securității regionale. În cadrul său activează Bulgaria, Georgia, România, Turcia, Federația Rusă și Ucraina. Membrii săi au fondat Banca pentru Comerț și Dezvoltare și studiază eventuale posibilități de interconectare a rețelelor energetice. Dimensiunea economică a OCEMN este subliniată de terminalele în funcțiune de la Supsa, Novorossiisk, Odessa, de gazoductele „Blue Stream”, Baku-Tbilisi-Erzurum sau de oleoductul Baku-Tbilisi-Ceyhan.

Scopul declarat al constituirii GUAM (GUUAM, până la retragerea Uzbekistanului, în 2005) a fost gestionarea și utilizarea coridorului de transport transcaucazian spre Europa. În viziunea fostului președinte georgian, Eduard Șevarnadze, expusă în 1994, se impunea integrarea statelor din Asia Centrală și Caucaz în sistemul economic mondial, prin promovarea colaborării acestor state în cadru regional, în OSCE și în raporturile cu structurile europene și euroatlantice. Constituirea organizației GUAM s-a realizat la 10 octombrie 1997, când a fost publicată Declarația de la Strasbourg a președinților din Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Republica Moldova, în care se prezenta importanța dezvoltării colaborării în combaterea intoleranței etnice, separatismului și extremismului religios. Cu ocazia Summitului de la Washington, din 1999, consacrat marcerii a 50 de ani de la crearea NATO, președinții din Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Republica Moldova au anunțat, printr-o declarație comună, lărgirea organizației, prin alăturarea Uzbekistanului. Încă de la început, statele GUAM – având Ucraina ca lider – au afirmat că pe termen scurt, nu au în vedere o ieșire formală din CSI. De asemenea, președinții statelor membre au reiterat că în cadrul organizației colaborarea nu este îndreptată împotriva unei țări sau a unui grup de țări.

Odată cu concentrarea interesului comunității internaționale asupra Caucazului și Asiei Centrale atât SUA, cât și UE s-au oferit să sprijine GUAM. În aprilie 2005, GUAM s-a relansat fiind asociat cu interesul sporit al Occidentului pentru regiunile pontică și caspică. Inițial, Federația Rusă a perceput GUAM ca o mișcare dizidentă în cadrul CSI, dar nu i-a acordat o atenție deosebită, considerându-l neviabilă. După ce statele membre ale GUAM au refuzat să semneze prelungirea valabilității Tratatului de Securitate Colectivă (Pactul de la

Tașkent din 1992), Kremlinul a început să manifeste preocupare pentru noua organizație. Evenimentele recente din Ucraina indică revenirea Moscovei la o ofensivă susținută în spațiul geopolitic de interes.

În domeniul demersurilor de securitate s-a constituit grupul de Cooperare Navală la Marea Neagră – BLACKSEAFOR. Inițiativa a fost lansată în aprilie 1998 și cuprinde Bulgaria, Georgia, România, Federația Rusă, Turcia și Ucraina. Acordul de constituire a fost semnat la Istanbul, la 2 aprilie 2001. Este prima formulă de cooperare navală la Marea Neagră și reprezintă o forță „la chemare” compusă din nave militare ale statelor participante. Grupul își propune să contribuie la întărirea păcii și stabilității în regiune, precum și la promovarea cooperării regionale dintre statele riverane Mării Negre. Misiunile principale constau în operații de protecție a mediului, vizite de curtoazie și orice alte operații mandatate de către părți.

Operația „Black Sea Harmony” a fost lansată de către Turcia, la 1 martie 2004, fiind afiliată NATO și se desfășoară în complementaritate cu Operația „Active Endeavour” din Marea Mediterană. Până în prezent au fost încheiate acorduri de participare la această operație cu Ucraina, Federația Rusă și România. Bulgaria și-a exprimat dorința de a participa în viitor la această inițiativă de cooperare regională. Centrul Permanent de Coordonare a Operației „Black Sea Harmony” a fost stabilit, la 10 octombrie 2005, la Eregli (Turcia), cu scopul de a realiza schimburi de informații, precum și coordonarea dintre componentele operaționale ale națiunilor participante. Prin dezvoltarea acestei inițiative a fost dat un impuls cooperării regionale în arealul Mării Negre, valorificându-se experiența dobândită în alte formate de cooperare care vizează sporirea încrederii. Operația „Black Sea Harmony” este singura inițiativă cu rol operațional în monitorizarea rutelor maritime, urmărirea și escortarea vaselor suspecte, combaterea terorismului și a altor riscuri maritime din Marea Neagră, contribuind la întărirea securității zonale¹¹.

Tendințe de evoluție a paradigmei de securitate regională

Pe lângă factorii geopolitici și geostrategici intervin și factorii de ordin geoeconomic în procesul de afirmare a importanței strategice a REMN. Această macroregiune conferă acces direct din Europa către coridoarele energetice din Marea Caspică și Asia Centrală. Bazinele Mării Negre și

Caspice facilitează legăturile Occidentului cu Asia Centrală, de Sud și China, pe un traseu care ocolește Federația Rusă.

Un alt motiv pentru care REMN a dobândit importanță geostrategică este faptul că arealul este puntea de legătură dintre Europa și o altă unitate geopolitică: Orientul Mijlociu. Acesta se caracterizează prin conflicte care au efecte negative în întregul sistem internațional. Orientul Mijlociu este o macroregiune instabilă, iar aceasta instabilitate, devenită cronică, poate afecta și mediul de securitate european. Toate acestea îndreptătesc afirmația conform căreia REMN este în plină transformare geopolitică. Importantele transformări trebuie să țină seama nu doar de noile oportunități care se profilează în această regiune care se află la intersecția continentelor, ci mai ales de riscurile, vulnerabilitățile și amenințările de securitate.

Riscurile și vulnerabilitățile de securitate sunt numeroase în statele din REMN și cuprind: conflicte/rivalități interetnice; terorism; procese legate de disoluția autorității statului și mișcări secesioniste, migrație necontrolată către UE, mediul politic intern caracterizat prin instabilitate și/sau corupție structurală; crima organizată și activități asociate acesteia (trafic de arme, droguri, ființe umane, spălare de bani); probleme legate de protecția mediului. În acest context, regiunea pontică dobândește o importanță geopolitică și geostrategică incontestabilă în ansamblul securității și stabilității continentului european. Date fiind resursele sale umane, naturale și comerciale, arealul se reliefează ca fiind concomitent un spațiu de confruntare și colaborare, de contact și schimburi între popoare și civilizații diferite.

La rândul său, Federația Rusă parcurge un proces de restructurare economică, consolidare a autorității statului și de modernizare instituțională. Anii 1990-1992 au fost marcați de impactul dezmembrării URSS, a disoluției CAER și a Pactului de la Varșovia. Republicile unionale s-au transformat în state independente, reunite formal în cadrul CSI. Liberalizarea economică haotică din „epoca Elțin” a creat o castă a oligarhilor și a pus sub semnul întrebării stabilitatea social-politică. La acestea s-au adăugat războiul din Cecenia, ascensiunea islamismului fundamentalist, proliferarea crimei organizate, pierderile de prestigiu internațional. După anul 2000, sub conducerea președintelui Vladimir Putin, Federația Rusă a avut posibilitatea să opteze între două atitudini: deschiderea politică și

economică spre Occident și promovarea colaborării în parteneriat cu SUA și cu UE sau reînnoirea unui „bloc” bazat pe proiecte integraționiste politice, economice și militare în spațiul ex-sovietic (CSI, Comunitatea Economică Eurasiatică, OTSC) și dezvoltarea puterii sale nucleare și a tehnologiilor militare de vârf. În prezent, Kremlinul depune eforturi susținute pentru a-și păstra statutul de mare putere politică și militară a lumii, de actor internațional activ. În acest context, Moscova a elaborat o strategie a învecinătății în „vecinătatea apropiată” și chiar de acțiune preventivă împotriva amenințărilor majore, prin utilizarea unilaterală a armelor nucleare. Pe de altă parte, se constată o dependență energetică în creștere a unor state membre ale UE față de Federația Rusă, fapt care potențează poziția geopolitică a Kremlinului și îi favorizează nemijlocit interesele în „vecinătatea apropiată”¹². Federația Rusă nu a acceptat ușor rolul și locul ce îi reveneau în noua ecuație de securitate post-Război Rece a spațiului pontic, acționând pentru recăștigarea pozițiilor pierdute. Pe lângă demersurile sale de creare a CSI, ce grupa fostele republici sovietice, Moscova a generat și a întreținut în propriul interes conflictele „înghețate/prelungite” din Caucazul de Sud (Abhazia, Osetia de Sud, Nagorno-Karabah), Transnistria, Crimeea, precum și recentele tensiuni secesioniste din estul, sud-estul și sudul Ucrainei, proiectând un imens „arc de criză” în nordul arealului Mării Negre. În fond, este vizată perpetuarea prezenței militare ruse în fostul spațiu imperial, de unde nu se evidențiază perspectiva retragerii. Noua doctrină militară rusă fundamentează conceptul de „vecinătate apropiată” și reprezintă materializarea eforturilor de recăștigare și de consolidare a pozițiilor pierdute la încheierea perioadei bipolare.

O tendință vizibilă a situației de securitate în REMN înregistrează, ca o primă constatare, evoluția impredictibilă și fluiditatea care va caracteriza mediul de securitate regional. Creșterea exponențială a factorilor de risc la adresa securității regionale și naționale a statelor din zonă, instabilitatea și insecuritatea emanate de focarele de confruntare pe care le reprezintă conflictele „înghețate/prelungite”, precum și acțiunile cu caracter secesionist care le însoțesc sunt doar câteva dintre fenomenele asociate acestor evoluții, pe termen scurt și mediu, ale mediului de securitate regional.

NOTE:

1 Mihail E. Ionescu, *Securitate și stabilitate în bazinul Mării Negre în epoca post-Război Rece*, în Mihail E. Ionescu (coord.), *Marea Neagră de la „lacul bizantin” la provocările secolului XXI*, Editura Militară, București, 2006, p. 367.

2 Ognyan Minchev, „Interese și strategii fundamentale pentru regiunea Mării Negre”, în *Monitor Strategic*, nr. 3-4/2006, pp. 12-18.

3 Mihail E. Ionescu, *Regiunea Extinsă a Mării Negre: privire istorică și dinamici contemporane*, în *Greater Black Sea Area. Concept, Development, Perspectives I*, Institute for Political Studies of Defense and Military History, Occasional Paper, 6th Year, No. 10, 2007, pp. 38-42.

4 Șerban Pavelescu, *The Strategic Importance of the Greater Black Sea Area*, în *Black Sea Security Dynamics and Euro-Atlantic Alliance*, Institute for Political Studies of Defense and Military History, Occasional Paper, 6th Year, No. 12, 2007, pp. 93-96.

5 Mihail E. Ionescu, *Scenarii de securitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre după războiul ruso-georgian*, în *Monitor Strategic*, nr. 3-4/2009, pp. 5-7.

6 Anneli Ute Gabanyi, *Inițiativa Sinergia Mării Negre – Uniunea Europeană planifică extinderea cooperării sale regionale*, în *Monitor Strategic*, nr. 3-4/2007, p. 27.

7 Iulian Chifu, *Rationalization of European Policies in the Greater Black Sea Area*, în *Security Risks and Threats in the Greater Black Sea Area*, Institute for Political Studies of Defense and Military History, Occasional Paper, 7th Year, No. 14, 2008, pp. 115-125.

8 Paula Daniela Gânga, *Relația Uniunea Europeană-Rusia. Problema energetică*, Institutul European, Iași, 2010, pp. 98-102.

9 Constantin Hlihor, *Politica de securitate în mediul internațional contemporan: domeniul energetic*, Institutul European, Iași, 2008, pp. 101-115.

10 Șerban F. Cioculescu, *Conflicte înghețate și crize politico-militare în Regiunea Extinsă a Mării Negre: o radiografie*, în *Riscuri și amenințări la adresa securității în Regiunea Extinsă a Mării Negre în perioada post-Război Rece. Conflicte „înghețate și conflicte „fierbinți”*, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Occasional Paper, Anul VII, Nr. 13, 2008, pp. 9-34.

11 Mihail E. Ionescu (coord.), *Regiunea Extinsă a Mării Negre. Delimitări teoretice și practice ale unui areal geopolitic în plină redefinire*, Editura Militară, București, 2009, pp. 82, 386-387.

12 Gheorghe Calopăreanu, *The Russian Federation and Regional Security in the Wider Black Sea Area*, în Gavriil Preda, Gabriel Leahu (edit.), *Black Sea: History, Diplomacy, Policies and Strategies, vol. I*, Mineo Giovanni Editore, Bagheria (PA), 2012, pp. 156-164.

BIBLIOGRAFIE

Gânga Paula Daniela, *Relația Uniunea Europeană-Rusia. Problema energetică*, Institutul European, Iași, 2010.

- Hanganu Marius, Vâlsan Nicolae, *Puterea maritimă în Marea Neagră*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.
- Hlihor Constantin, *Politica de securitate în mediul internațional contemporan: domeniul energetic*, Institutul European, Iași, 2008.
- Ionescu E. Mihail (coord.), *Marea Neagră de la „lacul bizantin” la provocările secolului XXI*, Editura Militară, București, 2006.
- Ionescu E. Mihail (coord.), *Regiunea Extinsă a Mării Negre. Delimitări teoretice și practice ale unui areal geopolitic în plină redefinire*, Editura Militară, București, 2009.
- Preda Gavriil, Leahu Gabriel (edit.), *Black Sea: History, Diplomacy, Policies and Strategies, vol. I*, Mineo Giovanni Editore, Bagheria (PA), 2012.
- Greater Black Sea Area. Concept, Development, Perspectives I*, Institute for Political Studies of Defense and Military History, Occasional Paper, 6th Year, No. 10, 2007.
- Black Sea Security Dynamics and Euro-Atlantic Alliance*, Institute for Political Studies of Defense and Military History, Occasional Paper, 6th Year, No. 12, 2007.
- Riscuri și amenințări la adresa securității în Regiunea Extinsă a Mării Negre în perioada post-Război Rece. Conflicte „înghețate și conflicte „fierbinți”*, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Occasional Paper, Anul VII, Nr. 13, 2008.
- Security Risks and Threats in the Greater Black Sea Area*, Institute for Political Studies of Defense and Military History, Occasional Paper, 7th Year, No. 14, 2008.